

УДК 37.015.3:7.03

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ СИНТЕТИЧНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА

Бичек О. А.

У статті розглядається зміст психологічного компонента готовності майбутніх учителів-філологів до застосування синтетичних видів мистецтва, автор виявляє основні його складові та пропонує шляхи його формування.

Ключові слова: готовність до професійної діяльності, інтегративне мислення, синтетичні види мистецтва, структурні компоненти готовності.

В статье рассматривается содержание психологического компонента готовности будущих учителей-филологов к применению синтетических видов искусства, автор выявляет основные его составляющие и предлагает пути его формирования.

Ключевые слова: готовность к профессиональной деятельности, интегративное мышление, синтетические виды искусства, структурные компоненты готовности.

The author examines the content of a psychological component in future language teachers' preparedness to use synthetic kinds of art, identifies its main constituents and proposes ways of its formation.

Key words: readiness to professional work, integrative thinking, synthetic kinds of art, structural components of readiness.

Актуальність проблеми формування готовності майбутніх учителів-філологів до застосування синтетичних (видовищних) видів мистецтва пояснюється не лише популярністю даних мистецтв в наш час та перспективою виникнення нових, але й тим, що вони, використовуючи виразні засоби інших мистецтв, трансформують їх, створюючи новий художній сплав (художню мову), що сприяє народженню специфічної художньої образності. Саме ця особливість даних мистецтв змушує звернутися в першу чергу до психологічного компонента формування готовності, адже лише за допомогою усвідомленого ставлення та відповідного способу мислення вчитель зможе сприйняти та розкрити весь потенціал синтетичних видів мистецтва, тим самим розвиваючи загальну культуру та творче мислення учнів, при цьому запобігаючи негативному впливу розважальності та стереотипності мислення, що пов'язане з глобалізацією та розмиванням жанрів у мистецтві.

Проведений нами аналіз наукової та методичної літератури показав, що явище готовності є предметом вивчення багатьох педагогів і психологів, зокрема М. Дьяченка, І. А. Зязюна, Л. Кандибовича, С. Рубінштейна, В. Семиченко, В. О. Слассьоніна та ін. Так, на психологічному рівні сутність готовності розкрита у дослідженні М. Дьяченко й Л. Кандибовича, в якому зазначено, що стан готовності вирізняється складною динамічною структурою і є вираженням сукупності індивідуальних, емоційних, мотиваційних сторін психіки людини в їхньому співвідношенні до зовнішніх впливів та наступних завдань [6]. У науковій педагогічній літературі поняття "готовність до професійної діяльності" розглядається як інтегральне особистісне явище, система якостей особистості, яка забезпечує результативність діяльності спеціаліста, виконання ним визначених функцій, або як функціональний стан, який визначає успішність виконання професійних дій [4, с. 96].

На актуальності проблеми розвитку особистості майбутніх учителів-філологів у системі професійної підготовки і досягнення ними професійної готовності наголошується у працях В. П. Волошиної, С. О. Жили, О. М. Куцевол,

О. М. Семенов, І. В. Соколової, В. І. Шуляра та ін. Аналіз вищезазначених наукових досліджень свідчить про тенденцію переносу акцентів з когнітивного плану (системи педагогічних знань, умінь і навичок) на розвиток творчого стилю діяльності майбутніх учителів-філологів, що передбачає зміну характеру педагогічної підготовки в системі університетської освіти. Так, наприклад, В. П. Волошина інтерпретує синтез різних видів мистецтва як вид педагогічної творчості, який актуалізує художньо-дидактичні ресурси, засоби та можливості взаємодії мистецтв у навчальному процесі для соціокультурного розвитку особистості та підкреслює, що література як вид мистецтва та навчальний предмет здатна виконувати в навчальному процесі функцію синтезуючої основи [3]. Все більше вчених звертають увагу на предметну інтеграцію знань, оскільки вона є одним із вирішальних шляхів гуманізації освіти. Під час літературної освіти поглиблення інтеграції передбачає формування міждисциплінарного підходу до вивчення явищ і процесів та розвиток системного мислення учня-читача, чим пояснюється звернення багатьох методистів до вивчення літературних тем у взаємозв'язку з різними видами мистецтва [7]. Отже, література як мистецтво слова розглядається в органічних зв'язках з іншими видами мистецтва, що дозволяє виявити її загальноестетичні й специфічні риси. У наукових роботах в галузі методики викладання літератури зростає рівень теоретичної обґрунтованості різних типів інтегративних занять, все більше вчених розглядають інтеграцію мистецтв як перспективний і навіть необхідний підхід в сучасній педагогіці.

Мета нашої статті – розглянути зміст психологічного компонента готовності майбутніх учителів-філологів до застосування синтетичних видів мистецтва, виявити основні його складові та запропонувати шляхи його формування.

У педагогічній літературі готовність визначається як інтегральне цілісне професійне новоутворення особистості педагога, забезпечене реалізацією визначених психолого-педагогічних і методичних знань у практичній діяльності на високому професійному рівні, що включає у себе три основні компоненти: психологічний (особистісно-мотиваційний), теоретичний (змістовий) та практичний (діяльнісний). Проблема формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності акумулює в першу чергу проблеми психологічної науки, пов'язані з особливостями особистості, рисами її характеристики, потенційними можливостями, які обумовлюють успішність професійної підготовки. В більшості досліджень, присвячених формуванню готовності до педагогічної діяльності та до виконання педагогом окремих професійних завдань і функцій, психологічний компонент готовності розглядається в першу чергу як мотиваційний, який виражається в позитивному ставленні до професійної діяльності, інтересу до неї, бажанні вдосконалювати свою фахову підготовку, оволодівати основами педагогічної майстерності в процесі її організації. В контексті нашого дослідження вважаємо за необхідне звернути в першу чергу увагу на вдосконалення психічних процесів, станів та якостей особистості, необхідних для успішного застосування синтетичних видів мистецтва у професійній діяльності.

Як уже зазначалося вище, синтетичні види мистецтва характеризуються тим, що вони не просто використовують виразні засоби інших мистецтв, але й трансформують їх, створюючи новий художній сплав (художню мову), що сприяє народженню специфічної художньої образності. Саме тому, на нашу думку, психологічний компонент формування готовності майбутніх учителів-філологів до застосування синтетичних видів мистецтва тісно пов'язаний з інтегративним мисленням.

А. І. Богосвятська зазначає, що інтегративна психологія "виступає у своєму прикладному аспекті як психологія розвитку, "сходження" особистості до самої себе – до вищої інтегрованості індивідуальної свідомості" [2, с. 33]. Інтегративний тип пізнання поєднує в собі безпосередній досвід, системне мислення, нетривіальний підхід до проблеми, інтуїцію, що дає можливість здійснювати більш глибоке та широке пізнання дійсності. Інтеграція – це утворення або відновлення цілісності, вища форма взаємодії, тому що вона передбачає не лише взаємовплив і взаємозв'язок, а й взаємопроникнення елементів. Принцип конструювання цілісності не може зводитися до штучного механічного підсумовування

елементів, процес інтегрування передбачає відродження природних, об'єктивно існуючих зв'язків і перехід у нову якість (згідно з аксіомою Арістотеля: ціле більше від суми його частин). Отже, інтегративне мислення – це мислення з високим рівнем синтезу вербального й образного компонентів, що в свою чергу дає можливість здійснювати більш глибоке та широкое пізнання дійсності [5, с. 110]. Характер пізнання у даному випадку стає багатоваріантним та більш вільним. Інтегративні процеси в людині умовно можна представити як механізм переробки інформації та отримання більш якісного продукту пізнання. Саме такі процеси відбуваються в процесі синтезу особистістю художнього образу із різних мистецтв і створенні власного у процесі художньо-естетичної діяльності. В такому вміні, на думку В. Ф. Радкіної, відображаються як засвоєні особистістю знання культурознавчого змісту, так і рівень розвиненості емоційно-почуттєвої сфери та оцінної діяльності, а власний художній образ виступає творчим продуктом художньої діяльності особистості [10]. Схожі процеси характерні під час створення нового художнього сплаву у синтетичних мистецтвах. Отже, за умов відповідної акцентуації в освітньому процесі таких особливостей синтетичних видів мистецтва, як природна єдність та гармонія багатоманітності, розвивається пластичність внутрішньої організації особистості, її сприйняття, мислення, уява. Вчителю також потрібно пам'ятати про інтегральну сутність самої людини, адже у сучасній освіті особистість учня розглядається як інтегруюча вісь, навколо якої концентруються мета, зміст, методика та інші компоненти педагогічної системи.

Таким чином, психологічний компонент готовності забезпечує ініціацію процесу наукової та естетичної творчості, основу яких складає здатність особистості до образного, асоціативного та інтегративного мислення (яке стає багатоваріантним та більш вільним), наявність уяви, фантазії та інтуїції, оскільки вони дозволяють людині утримувати знання про навколишній світ не у вигляді абстракцій, а у формі ніби постійного життя, що спостерігається безпосередньо. Також даний процес включає внутрішню спрямованість особистості на художньо-естетичну діяльність, спілкування з художніми цінностями, відображення у свідомості змісту та форми художніх явищ, найважливішою стороною якого виступає естетичне ставлення до мистецтва як діяльнісний емоційно-оцінний процес зв'язку особистості з художніми об'єктами.

Синтетичні види мистецтва потребують особливої технології застосування, яка полягає в активізації творчої діяльності учнів та виявленні індивідуальних творчих здібностей особистості дитини (проектна діяльність, участь у позакласних заходах: літературні та тематичні вечори, концерти, театральні постановки, підготовка відео до поетичних творів та ін.). Отже, психологічний компонент готовності має виражати усвідомлене ставлення майбутнього вчителя-філолога до технологій застосування синтетичних видів мистецтва та їх ролі у розв'язанні актуальних проблем сучасної освіти, зокрема суперечності між цілісною природою особистості й пануючим функціональним підходом з домінуванням предметоцентризму, а не дитиноцентризму. Проте, на жаль, застосування синтетичних видів мистецтва у школі досить часто має неусвідомлений характер, роль вчителя зводиться до знайдення або написання сценарію, а роль учнів – до його втілення на практиці. При цьому не звертається увага на створення умов для самоактивізації та самореалізації учня як особистості, що дозволяє йому визначити додаткову мету (внутрішня мотивація). Також досить часто ігноруються етапи підготовки учнів-глядачів до сприймання синтетичних видів мистецтва, їх обговорення та критичний аналіз, що потребує поєднання різноманітних видів людської діяльності – мисленнєвої, мовленнєвої, комунікативної, діяльності наукового та художньо-естетичного характеру, що повинно сприяти розвитку відтворювальної та творчої уяви особистості, пам'яті, мови, збагачення емоційного світу.

Важливість усвідомленого ставлення майбутніх учителів-філологів до використання синтетичних видів мистецтва у професійній діяльності пояснюється також і тим, що професія вчителя, зокрема його педагогічна майстерність, має дуже багато спільного з мистецтвом естради та театру. Усвідомлення майбутніми вчителями-філологами ролі синтетичних видів мистецтва у вдосконаленні педагогічної майстерності, переконання у значущості їх творчого застосування

допоможе сформувати особистісно-ціннісне ставлення до мистецтва в цілому, буде сприяти формуванню визначених цілей, програми саморозвитку, усвідомлення цінності самопізнання та самореалізації професійно-педагогічної діяльності, внутрішніх та зовнішніх мотивів до її організації, бажання досягти в ній успіху та стійку професійно-педагогічну спрямованість.

Отже, важливою складовою психологічного компонента готовності до застосування синтетичних видів мистецтва є комплекс мотивів, цінностей та настанов, що утворюють спрямованість особистості на творчість у професійно-педагогічній діяльності, зокрема: 1) позитивне ставлення до інтегрованих уроків, які покликані поєднувати у свідомості учня інформацію різних навчальних дисциплін та мета яких – набуття системи знань та цінностей, "занурення" в певну культурну епоху, діалог з нею та осягнення картини світу і людини в знаках, символах, образах та моделях буття; 2) наявність інтересу до творчої діяльності в позакласній роботі з учнями, широта інтересів та їх творчий рівень (творчий задум); 3) домінування гуманістичних професійних цінностей та ідеалів.

На нашу думку, основною психолого-педагогічною умовою формування психологічного компонента готовності до застосування синтетичних видів мистецтва є включення майбутніх учителів-філологів до активної пізнавальної та творчої діяльності (аудиторної та позааудиторної) задля глибокого усвідомлення ними значення застосування синтетичних мистецтв у професійній діяльності та забезпечення змін значущих мотивів. Все це стає можливим, якщо викладач буде застосовувати активні методи і форми навчання, які здатні активізувати розвиток інтегративного мислення майбутніх учителів-філологів та виховувати їхні художньо-естетичні інтереси та потреби.

Таким чином, психологічний компонент готовності майбутніх учителів-філологів до застосування синтетичних видів мистецтва створює передумови для реалізації теоретичного (змістового) та практичного (діяльнісного) компонентів і являє собою стійке психологічне утворення, що характеризує вибірково прогножуючу творчу активність особистості при підготовці та вирішенні професійних завдань. Серед показників психологічного компонента можна назвати високий рівень інтегративного мислення (що забезпечує багатоваріантний та більш вільний характер пізнання), внутрішню спрямованість на художньо-естетичну діяльність та спілкування з художніми цінностями, усвідомлене ставлення до застосування синтетичних мистецтв та їх ролі у розв'язанні актуальних проблем сучасної освіти і вдосконаленні педагогічної майстерності.

Перспектива подальшого дослідження полягає у виявленні основних складових теоретичного та практичного компонентів готовності та розробці моделі підготовки майбутніх учителів-філологів до застосування синтетичних видів мистецтва у професійній діяльності на основі виділених компонентів та ознак сформованості відповідної готовності.

Література

1. Бичек О. А. Синтетичні види мистецтва в системі підготовки майбутніх учителів-філологів до професійної діяльності / О. А. Бичек // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія "Педагогічні науки". – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – Вип. 110. – С. 180–183.
2. Богосвятська А. І. Розвиток інтегративного мислення учнів засобами мистецтва художнього слова / А. І. Богосвятська // Всесвітня література та культура. – 2013. – № 3. – С. 33–38.
3. Волошина В. П. Социокультурное развитие учащихся в учебном процессе на основе синтеза видов искусств : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Волошина В. П. – Армавир, 2010.
4. Давкуш Н. В. Готовність майбутніх педагогів до професійної діяльності як результат підготовки в педагогічному університеті / Н. В. Давкуш // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія "Педагогічні науки". – 2009. – Вип. 165. – С. 94–96.
5. Доманский В. А. Литература и культура : культурологический подход к изучению словесности в школе / В. А. Доманский. – М., 2002.
6. Дьяченко М. И. Психология высшей школы : учеб. пособие для вузов / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн. : Изд-во БГУ, 1981. – 383 с.

7. Жила С. О. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи : монографія / С. О. Жила. – Чернігів : РВК "Деснянська правда", 2004. – 360 с.

8. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 / Куцевол О. М. – К., 2007.

9. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна та ін. – Х. : Веста: Ранок, 2006. – 256 с.

10. Радкіна В. Ф. Інтегративний підхід як принцип організації професійної підготовки майбутніх учителів / В. Ф. Радкіна // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія "Педагогічні науки". – 2005. – Вип. 21. – С. 61–64.

11. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / О. М. Семенов. – Суми : ВВП "Мрія-1" ТОВ, 2005. – 404 с.

12. Шуляр В. І. Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання : монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 348 с.